

LEGATUM PRO ANIMA
Zbornik radova u čast Marku Petraku
Tomislav Karlović i Elizabeta Ivičević Karas (ur.),
Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2024., 1342. str.
ISBN 978-953-270-187-6

UDK: 34(37)(048.1)
929 Petrak, M.(02)(048.1)
DOI: 10.3935/zpfz.75.3.6

Zbornik *Legatum pro anima*, objavljen 2024. godine u izdanju Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, vjerno odražava iznimnu svestranost i neponovljivu osobnost pokojnog Marka Petraka te je priređen kao kolektivni izraz poštovanja njegovih suradnika, prijatelja i kolega.

Premda uobičajen format u romanistici, ovaj *liber amicorum* svojim opsegom i izraženom interdisciplinarnošću nadilazi standardne okvire te ponajbolje svjedoči o znanstvenoj širini i doprinosu Marka Petraka. Zbornik nosi i osobnu, katkad i emotivnu dimenziju, izraženu putem zajedničkog iskaza poštovanja i zahvalnosti upućenih osobi koja je bila mnogo više od znanstvenika: mentoru, prijatelju i kolegi.

Sudjelovanje velikog broja autora iz 12 zemalja, brojnost radova te tematska širina koja nadilazi ne samo užu nego i širi romanistički okvir toliko su izraženi da se s punim pravom može govoriti o multidisciplinarnosti Zbornika, čiji su urednici prof. dr. sc. Tomislav Karlović i prof. dr. sc. Elizabeta Ivičević Karas, kao jednom od njegovih najprepoznatljivijih obilježja. Kako se ističe u predgovoru, Marko Petrak je, uz znanstvene radove na hrvatskom i engleskom jeziku, objavljivao i na njemačkom, francuskom i talijanskom jeziku. Upravo tu jezičnu raznolikost i multilingvalni pristup, svojstven rimskom pravu u kojemu engleski jezik ne zauzima isključivo ni privilegirano mjesto, vjerno odražava i sam Zbornik. S druge strane, znanstveni doprinos Marka Petraka nesporan je u mnogobrojnim znanstvenim područjima uključujući romanistiku, kanonistiku, bizantinistiku, filologiju, filozofiju te europsku pravnu tradiciju. Kolege ga

opravdano nazivaju “uporištem i stijenom hrvatske romanistike” jer ne samo da je kroz svoje radove uporno upućivao na relevantnost rimskog prava i njegovu važnost za dublje razumijevanje pozitivnog prava, kao i potrebu integracije rimske pravne tradicije u važeći hrvatski pravni sustav, već je i osobno promicao dijalog s predstavnicima suvremene pravne znanosti i prakse.

Zbornik *Legatum pro anima* okuplja 57 znanstvenih radova koje su priredili njegovi suradnici s mnogih uglednih europskih sveučilišta i znanstvenih institucija. Iako se radovi bave različitim disciplinama i tematskim cjelinama, svima je zajedničko to što su nastali kao izraz poštovanja prema znanstveniku koji je svojim radom i osobnošću ostavio trajan trag, zbog čega su mu odali počast putem ove hvalevrijedne knjige koja je ujedno i trajni spomen na njega.

Uz već spomenuti predgovor, Zbornik sadržava 13 cjelina. Prvi dio knjige čini devet poglavlja iz područja rimskoga prava i (pravne) povijesti, dok se drugi dio knjige odnosi na preostala četiri poglavlja iz domene suvremenog prava. Na samom kraju Zbornika nalaze se govori s komemoracije Marku Petraku (str. 1301. – 1318.), kao i njegova cjelokupna bibliografija (str. 1319. – 1339.) te intimna pjesma Markova oca, akademika Nikice Petraka.

Prvi dio Zbornika *Rimsko pravo i pravna povijest* započinje cjelinom naslovljenom *Rimska (pravna) povijest i rimski građanski postupak* (str. 3. – 182.) te obuhvaća osam radova koji se tematski protežu od mitoloških početaka Rima do kasnoantičkih institucionalnih reformi i razvoja rimskoga procesnog prava. Kao što rimska tradicija započinje mitom, tako se i ova cjelina otvara tekstom koji tematizira priču o blizancima Romulu i Remu te njihovu simboličku ulogu u osnutku grada. Slijedi rad koji istražuje odnose između Rimljana i Latina, s posebnim naglaskom na institut *ius migrandi* kao ključnu pravnu i političku dimenziju tog odnosa. Pitanje pojmovne višeznačnosti i ideološke promjenjivosti izraza “diktator” razmatra se u radu koji analizira razvoj tog instituta kroz različite povijesne figure – kako iz rimske povijesti tako i iz novovjekovnih konteksta koji taj pojam reinterpreteriraju. Jedan od priloga posvećen je problemu sankcioniranja nezahvalnosti oslobođenika prema patronu, s fokusom na interpretaciju ulomaka iz Tacitovih Anala (13,26–27), čime se aktualizira pitanje reciprociteta u društvenim odnosima oslobođenja i patronata. Rad o *Lex Laetoria* donosi detaljnu analizu primarnih i sekundarnih izvora vezanih uz zaštitu mladih punoljetnika (minora), čime se osvjetljava pravna dinamika ranoga principata. Posebno mjesto u ovoj cjelini zauzima rad o ulozi proročica u antičkome društvu, koje se promatraju kao iznimke unutar patrijarhalne strukture javne sfere, s obzirom na to da su uživale slobodu političkog i religijskog izražavanja koja inače nije bila dostupna ženama. Zasebno se razmatraju Dioklecijanove reforme – ustavne i administrativne promjene, restrukturira-

nje financijskog sustava i vojske, uvođenje tetrarhije te donošenje poznatog *Edictum de pretiis rerum venalium*, kao ključni momenti kasnoantičke državne obnove. Cjelina završava radom koji preispituje podrijetlo rimskoga građanskog postupka, oslanjajući se na komparativnu analizu teza Moritza Wlassaka, Gerarda Brogginija i Marka Petraka, čime se zaokružuje povijesno-pravna refleksija o genezi rimskoga procesnog modela.

Druga cjelina *Rimsko stvarno i nasljedno pravo* (str. 183. – 250.) obuhvaća tri tematski povezana rada. Prvi rad posvećen je problematici međa i međašnih znakova te rimskopravnom uređenju u slučaju njihovih povreda. Potom se razmatraju povjerbine (fideikomisi) kojima je patron davao pravo boravka oslobođeniku (*habitatio*), istodobno štiteći svoje interese vezane uz očuvanje groba i poštovanje kulta mrtvih. Konačno se detaljno razrađuje pravna ustanova *divisio inter liberos*, koja ima obilježja ugovora te je služila za fizičku raspodjelu imovine *patris familiae*.

Treći podnaslov *Rimsko obvezno pravo* obuhvaća šest radova (str. 251. – 382.), svaki usmjeren na različite aspekte rimskoga obveznog prava i njegovih paralela u suvremenim pravnim sustavima. Dok se početno analizira mogućnosti trgovine na velike udaljenosti kroz prizmu pravnih izvora, slijedi povijesni i poredbenopravni pregled razvoja ortaštva (*societas*) – od klasičnoga rimskog prava do suvremenoga građanskopravnog ugovora o ortaštvu u austrijskom pravu. Raspravlja se potom o odnosu Rimljana prema helenističkoj *παρά(κατα)θήκη*, posebice kroz analizu Paulova odlomka D. 16,3,26 pr. U daljnjem radu ove cjeline upućuje se na povijesne tragove odgovornosti ostavoprimca za *culpa in concreto* u kontekstu kodifikacija ABGB-a i Codice civile, s detaljnom raščlambom D. 16,3,32. Nadalje, obrađuje se uloga zablude o supstanciji (*error in substantia*) kao pravnog instituta zaštite kupca u klasičnome rimskom pravu. Zaključno, posljednji rad donosi osvrt na nastanak i razvoj posloводства bez naloga u rimskom pravu te njegovu regulaciju u srpskom i europskom pravnom okviru.

Dva rada četvrte cjeline *Bizantsko pravo* (str. 383. – 418.) bave se položajem carigradskog senata od doba Justinijanove vladavine pa sve do reformi Lava VI. te pojavom piratstva u Pomorskom zakonu otoka Rodosa, kao i njegovim značajem u bizantskom i rimskom svijetu.

Peti podnaslov *Recepcija rimskog prava u srednjem vijeku* (str. 419. – 538.) objedinjuje sedam radova koji istražuju odjeke i prilagodbe rimskoga pravnog nasljeđa u srednjovjekovnim europskim, osobito srednjoeuropskim i južnoslavenskim pravnim okvirima. U fokusu je *ius commune* i specifična vlasničkopravna terminologija u izvorima srednjovjekovnih zagrebačkih jurisdikcija 14. stoljeća, kao i analiza odredbi Izolskog statuta iz 1360. godine koje rasvjetljuju poi-

manje vlasništva u kontekstu komunalnog prava. U središtu daljnjeg istraživanja je *Ius Regale Montanorum*, u prijevodu Johannes von Gelnhausena, te kasniji istoimeni *Codex*, koji zajedno predstavljaju važan korpus rudarskog prava. Pozornost je zatim usmjerena na izvore *Nomokanona svetoga Save*, najstarijega srpskog pravnog zbornika iz 13. stoljeća, a potom i na stavove srednjovjekovnih legista i kanonista o mogućnosti bezuvjetne kupnje budućih ili neizvjesnih stvari. Slijedi temeljita analiza instituta zaloge u srpskome srednjovjekovnom rudarskom pravu. Cjelina završava raspravom o pojmu *error in persona* i srodnim oblicima zablude vezanima uz identitet bračnog partnera prema Gracijanovu Dekretu, C. 29 q. 1.

Šesta cjelina (str. 539. – 676.) *Aktualnost (proučavanja) rimskoga prava u suvremenom svijetu* donosi pet tematski raznolikih, ali sadržajno povezanih radova koji razmatraju suvremenu relevantnost rimskopravne tradicije. Raspravlja se o značenju rimskog prava u ključnim političkim prekretnicama Europe 20. stoljeća, posebice u svjetlu 1945. i 1989. godine. U nastavku se analizira teorijski sukob dogmatskog i povijesnog pristupa u djelu Ludwiga Mitteis, s naglaskom na njegov rad *Antike Rechtsgeschichte und romanistisches Rechtsstudium*. U trećem radu obrađuje se rimska presumpcija materinstva i očinstva, pri čemu se razmatraju suvremena pravna pitanja u svjetlu tih načela. Analizom u četvrtom radu pokazuje se kako je izvorno rimska kategorija *res sacrae* pronašla svoju primjenu u suvremenom hrvatskom pravu posredovanjem rimsko-kanonske pravne tradicije. Poglavlje se zaključuje istraživanjem uloge rimske pravne tradicije u europeizaciji pravne kulture Bosne i Hercegovine od druge polovice 19. stoljeća nadalje.

U sedmoj cjelini *Pravna terminologija i retorika* (str. 677. – 764.) okupljena su četiri rada koja se bave različitim aspektima pravnog jezika i semantike u širem pravno-povijesnom kontekstu. Raspravlja se o normativnoj snazi pravnih pravila, uz zaključak da su sažeta i jednostavna pravila djelovala kao orijentiri za pravne prosudbe, ali i kao poticaj za razmatranje iznimaka. U nastavku se propituje postojanje semantičke promjene u uporabi izraza *in re praesenti*, *in rem praesentem* te analizira njihovo značenje unutar različitih pravnih izvora. Slijedi prikaz slovenskih kontakata, suradnika i znanstvenih veza Baltazara Bogišića, čime se dodatno osvjetljava njegova intelektualna mreža i uloga u pravnoj povijesti regije. Poglavlje zaključuje analiza retoričkih, pravnih i političkih aspekata Ciceronova govora *Pro Sexto Roscio Amerino*, osvrćući se na njegovu slojevit argumentaciju i širi društveni kontekst.

Četiri rada osmog podnaslova *Hrvatska pravna povijest* (str. 765. – 848.) nude zanimljive teme kao što su diplomatsko-povijesna analiza fundacijske listine benediktinskog samostana sv. Ivana Evanđelista u Biogradu, crkveno-pravni odnosi Dubrovačke (nad)biskupije i Trebinjsko-mrkanske biskupije u razdoblju od 1022. do 1891. godine, ukidanje fideikomisa u međuratnom razdoblju (Veliki Bukovec obitelji Drašković) te pravna obilježja vlastelinskoga patronatskog prava.

Uspješno objedinjujući pravnu, crkvenu i kulturno-umjetničku tematiku u širem povijesnom kontekstu, deveta cjelina trima radovima povezuje *Kanonsko pravo, povijest crkve i povijest umjetnosti* (str. 849. – 910.). Oslanjajući se na analizu Zakonika kanonskog prava iz 1983. godine, promišlja se uloga latinskoga jezika u suvremenom kanonskom pravu, pri čemu se iznosi argumentacija u prilog njegovu očuvanju kao službenog jezika Katoličke crkve. U nastavku se tematizira djelovanje Nikole Moscatella, crkvenopravnog stručnjaka koji je dao važan doprinos pregovorima o sklapanju Jugoslavenškog konkordata. Cjelina se zaokružuje analizom dvaju portreta Baltazara Adama Krčelića, kojom se rasvjetljuje isprepletenost umjetničkog prikaza i pravno-povijesnog identiteta ove značajne osobe hrvatske kulturne baštine.

Drugi dio knjige *Suvremeno pravo* počinje desetim podnaslovom *Građansko i obiteljsko pravo* (str. 913. – 1040.) koji u okviru pet radova nudi aktualan i sadržajno raznolik uvid u suvremene izazove građanskog i obiteljskog prava. Obrađuju se pravni i praktični aspekti potpore u odlučivanju – prijedlogu novog instituta obiteljskog prava od posebne važnosti za zaštitu nemoćnih odraslih osoba. U daljnjem razmatranju problematizira se odnos instituta zablude kao razloga poboynosti pravnih poslova i odgovornosti za pravne nedostatke. Slijedi analiza temeljnih pretpostavki za autorskopravnu zaštitu – originalnosti, izražaja i pripadnosti određenom području stvaralaštva – u kontekstu hrvatskog prava i prakse Suda Europske unije. U okviru imovinskopravnih odnosa obrađuje se pitanje konvalidacije ugovora o kupoprodaji i prijenosu vlasništva nekretnina u slučaju nedostatka forme, s komparativnim osvrtom na pravna rješenja u srpskom, hrvatskom i slovenskom pravu. Cjelina završava raspravom o potpunom i nepotpunom posvojenju kroz prizmu međunarodnoga privatnog prava, otvarajući pitanja pravne sigurnosti i zaštite interesa djeteta u prekograničnim slučajevima.

Jedanaesta cjelina *Kazneno pravo* (str. 1041. – 1090.) usredotočena je na suvremene izazove kaznenopravne zaštite i nudi uvid u dva tematski povezana rada. Prvi se bavi složenim pitanjem trgovine ljudima, pri čemu se posebna pozornost pridaje usklađenosti s europskim standardima zaštite ljudskih prava te se analiziraju nalazi relevantnih empirijskih istraživanja. S druge se strane

kaznena politika Republike Hrvatske sagledava kao potencijalni instrument širega reformskog djelovanja, s ambicijom da se prepoznaju njezini dosezi i ograničenja u nacionalnom, europskom i globalnom kontekstu.

Predzadnja cjelina posvećena je ključnim temama suvremenog *međunarodnog prava* (str. 1091. – 1156.) i okuplja tri rada koji iz različitih perspektiva osvjetljavaju aktualna pravna pitanja globalnog značaja. Pozornost se ponajprije posvećuje razvojnem (evolutivnom) tumačenju međunarodnih normi u praksi Međunarodnog suda. U okviru aktualnih pitanja klimatskih promjena, razmatra se porast razine mora i njegov utjecaj na tzv. nestajuće otočne države, s fokusom na faktični i pravni status njihova stanovništva u svjetlu međunarodnog prava. Zaključno, obrađuju se načela i standardi zaštite podvodne kulturne baštine u kontekstu međunarodnoga pravnog poretka.

Posljednji podnaslov *Filozofija prava, upravno, trgovačko i sportsko pravo* (str. 1157. – 1289.) okuplja pet zanimljivih radova koji obuhvaćaju različita, ali međusobno dopunjiva pravna područja, nudeći temeljita teorijska i praktična razmatranja. Raspravlja se o granicama pravne znanosti u analizi presuda, pri čemu se ističe potreba za povezivanjem pravne dogmatike i povijesti te uvođenjem pojma presude kao analitičkog okvira. U okviru upravnog prava problematizira se položaj i zaštita kulturnih dobara unutar sustava prostornog uređenja. Slijede rasprave iz područja trgovačkog prava koje uključuju analizu aleatornosti ugovora o financijskim izvedenicama te razmatranje odnosa između komisijaskog agenta i franšizera, osobito u svjetlu pravne regulacije trgovačkih ugovora. Cjelina završava kritičkim osvrtom na pojedine odredbe Zakona o sportu, pri čemu se skreće pozornost na njihove ustavnopravne dvojbe i neusklađenost sa zahtjevima pravne sigurnosti.

Uzimajući u obzir prethodno istaknute elemente – bogatstvo sadržaja, impresivan broj autora te tematsku raznolikost koja tek djelomično oslikava širok spektar interesa ovog istaknutog pravnog erudita – Zbornik *Legatum pro anima* predstavlja iznimno vrijedan doprinos hrvatskoj pravnoj znanosti. Uvjereni smo da će svaki pravnik – bilo da je riječ o mladom doktorandu koji širi područje svojih interesa, bilo oiskusnom praktičaru koji promišlja rješenja svojih kolega – u ovom djelu pronaći poticajno, korisno i relevantno štivo.

Zbornik zaokružuje svoje bogato izdanje jedinstvenim završetkom koji nadilazi uobičajene znanstvene okvire. Završava pjesmom – refleksivnom, egzistencijalno intoniranom meditacijom Markova oca, akademika Nikice Petranka – prožetom dubokom roditeljskom ljubavlju, iskrenom strepnjom i sviješću o vlastitoj nemoći pred neizbježnom sudbinom ljudske smrtnosti. Unatoč toj nemoći, pjesma artikulira tihi zavjet nade: da postojanje zadržava svoj smisao “sve dok postoji dar govora”. Upravo se tim darom na osobit način znao služiti

i Marko Petrak, na što ne upućuju samo njegove znanstvene publikacije već i popularizacijski rad kroz rubriku *Traditio iuridica*, kao i specifičan smisao za humor po kojem je bio prepoznatljiv. Ta predanost jeziku, izrazu i prenošenju znanja očituje se i u ovom Zborniku, koji nam je ostavljen, kako i sam naslov sugerira, kao zapis za dušu.

U Osijeku i Splitu 11. lipnja 2025.

*Izv. prof. dr. sc. Nikol Žiha **

*Mirna Dajak, mag. iur. ***

* Dr. sc. Nikol Žiha, izvanredna profesorica Pravnog fakulteta Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Stjepana Radića 13, 31000 Osijek; nikolz@pravos.hr; ORCID ID: orcid.org/0000-0003-4105-5940

** Mirna Dajak, mag. iur., asistentica Pravnog fakulteta Sveučilišta u Splitu, Ulica Domovinskog rata 8, 21000 Split; mdajak@pravst.hr; ORCID ID: orcid.org/0000-0003-0141-6721

